

Konrad Turzyński

O narzucaniu dialektyki w miejsce logiki

Wcześniejsza (mniej udana) wersja tego tekstu jest (od 26 czerwca 2014 r.) dostępna tu:

Gazeta NF

nowy format niezależnych opinii i informacji

<http://gazeta.co.nf/narzucanie-dialektyki-w-miejsce-logiki/>.

Jana chroni pancerz dialektyki,
mnie – leciutki obtok poezji

Władysław Broniewski (poeta prawie-komunistyczny),
"Magnitogorsk albo rozmowa z Janem"
(wiersz z 1933 r. wspominający jego pobyt
w warszawskim areszcie w 1931 r.)

Najpierw cytaty¹ z Zachodu – ale o Wschodzie: "Still it is difficult to be a solipsist with a bayonet at your throat, and in the *Communist East dialectic*, as developed by Hegel, Marx and Engels, has been taken seriously. [...] Naturally dialectic, being destructive of all loyalty, was a concept of great use to those who overthrew the Tsar, and it continued after the *Revolution* to be the basis of much of *Soviet* thought. In a country run on the principle that all morality and all truth are comprehended in the *Party*, dialectic could be used to justify, regardless of consistency, pacts with Germany, wars on Germany, free enterprise, collectivisation, and so on. [...] Thus, with *Marxism* remaining the official *Soviet* world view, the logicians were left with the difficult task of reconciling *Marxism* with traditional »bourgeois« logic. Poor *Bolshevik* logicians!". Nawet gorliwy rzecznik dialektyki Witalij Iwanowicz Czerkiesow² przestrzegał przed tak dalece sięgającą przesadą: "It is surprising³ that any comrades want to create a new *Soviet Marxist* logic when one has already been created by Marx and Engels."

W *Sowietach* były co najmniej trzy "przełomy" (w latach: 1946, 1951 i 1958) w emancypowaniu się szkolnej i akademickiej logiki z okowów dialektyki: w 1946 r. (rezolucja⁴ na grudniowym plenum *Komitetu Centralnego KPZS* w sprawie nauczania logiki i psychologii w szkołach średnich), w 1951 r. (dyskusja⁵ na łamach ukazującego się w *ZSRS* czasopisma "Woprosy Filosofii") i w 1958 r. (narada⁶ w Moskwie w kwietniu

¹ Adrian Richard David Mathias, "Logic and terror"; <<https://www.dpmms.cam.ac.uk/~ardm/stalin.pdf>> [odczyt z dnia 12 lutego 1987 r. w Perne Club of Peterhouse w Cambridge], str. 13 (tu trochę więcej o autorze: <<http://trove.nla.gov.au/people/1248219?c=people>>).

² Виталий Иванович Черкесов; ur. w 1906 r. czyli rówieśnik (niezapomnianego – !) marszałka Leonida Iljicza Breżniewa, ale... chyba nadal [!] żyjący: <<http://az-libr.ru/index.htm?Persons8085/84e77bbb/0001/e2d8d3d6>>.

³ Tak pojawia się – być może nieoczekiwanie? – jeszcze jeden (poza wymienianymi np. przez o. prof. Józefa Bocheńskiego i prof. Stanisława Ossowskiego) szczególnie formalnego podobieństwa doktryn: chrześcijańskiej i marksistowskiej (por.: "Innej jednak Ewangelii nie ma: [...] Ale gdybyśmy nawet my lub anioł z nieba głosił wam Ewangelię różną od tej, którą wam głosiliśmy – niech będzie przeklęty!" w: "List św. Pawła Apostoła do Galatów", rozdział 1, w. 7-8).

⁴ Zob. na str. 5 w: Adrian Richard David Mathias, "Logic and terror"; <<https://www.dpmms.cam.ac.uk/~ardm/stalin.pdf>> [odczyt z dnia 12 lutego 1987 r. w Perne Club of Peterhouse w Cambridge] i na str. 45 w: Valentin Alexandrowich Bazhanov, "Logic and ideologized science phenomenon", "Polimetria", t. 1(2005), s. 25–36; <http://staff.ulsu.ru/bazhanov/english/asml_bazhl.pdf>.

⁵ Zob. na str. 24 w książce: Albina Słomska, "Znaczenie wczesnych prac Stanisława Leśniewskiego dla rozwoju logiki", Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Częstochowie, Częstochowa 1979.

⁶ Zob. na str. 227 w: Józef Bocheński, "Lewica, religia, sowietologia", Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy Warszawa 1996, i na str. 99-100 w: Anna Pietryga, "Status zasady sprzeczności w świetle logiki współczesnej", Wydawnictwo Aureus, Kraków 2004 (tutaj można znaleźć więcej informacji o tej autorce: <<http://filozofia.uni.opole.pl/show.php?id=298&lang=pl&m=1>>).

1958 r., zorganizowana przez **Instytut Filozofii Akademii Nauk ZSRS** specjalnie w celu przedyskutowania zagadnień "sprzeczności dialektycznej"). Znany dominikanin⁷, o. prof. Józef Bocheński napisał⁸ że: "*Każdy komunista przyzna werbalnie, że istnieje właściwa komunizmowi odmiana logiki, zwana »dialektyczną« i że logika ta różni się od logiki formalnej, jest głębsza i ważniejsza. Gdy jednak w roku 1955 K. S. Bakradzemu i⁹ N. I. Kondakowowi zarzucono, że przeczą, jakoby istniał ten gatunek logiki, [...] dodali [...] że logika dialektyczna nie ma nic wspólnego z jakiegokolwiek rodzaju sylogizmem, rozumowaniem, dedukcją itd. [...] Tym samym, zachowując samo słowo, logikę dialektyczną wyjaśniono w sposób całkowicie ją deprecjonujący.*" Niektórzy **sowieccy** naukowcy **robili, co mogli, aby w tej emancypacji uczestniczyć**. Jak z kolei pisze prof. Walentin Aleksandrowicz Bazanow¹⁰: "*Several prominent Soviet scholars (Valentin F. Asmus, Pavel S. Popov, Igor S. Narsky) did their best to prove that formal logic and its laws do not contradict materialistic dialectics. Surely, these works we[re] known to East European philosophers and scientist, and they made profit of these ideas.*" Miarą miałości wszystkich tych "przełomów" jest to, że – w sporo lat później! – w słowniku¹¹, w jego wydaniu drugim ("poprawionym i uzupełnionym"), hasło "*logika dialektyczna*" jest ponad 25 razy – zaś hasło "*Lenin Włodzimierz Iljicz*" ponad 26 razy! – dłuższe (por. str. 145-148, 280-283 i 283/284 tamże) aniżeli hasło "*Leśniewski*"¹² Stanisław", i to pomimo zaangażowania¹³ tego ostatniego w ruch **komunistyczny**.

O. prof. Józef Bocheński w tej samej, wyżej przywołanej napisał¹⁴: "*[...] dość zacytować pracę Aleksandra Aleksandrowicza Zinowiewa¹⁵ o filozoficznych problemach logiki wielowartościowej – zostały, jak się wydaje, tak napisane, jakby klasycy nie istnieli*" – tenże Zinowiew napisał ową książkę¹⁶ ponad pół wieku temu, na długo przed tym, zanim jego (w l. 1977-78 r.) wyrzucono¹⁷ kolejno z **KPZS** i z **ZSRS**. Rzeczywiście (to

⁷ Józef [Innocenty Maria] Bocheński (1902 – 1995), od 1932 r. katolicki duchowny (członek Zakonu Kaznodziejskiego, czyli – dominikanów), kombatant tzw. wojny bolszewickiej (jako świecki żołnierz ochotnik) i II wojny światowej (jako kapelan wojskowy), filozof, logik (uczeń Jana Łukasiewicza, w l. 1936 – 1939 jeden z 4 uczestników tzw. Koła Krakowskiego, w l. 1964 – 1966 rektor uniwersytetu we Fryburgu Szwajcarskim), tradycjonalista, anty**komunista** (por. w internecie o nim np.: <<http://www.obi.opoka.org/zfn/036/zfn036050Wolak.pdf>>, <<http://segrdid2.fmag.unicat.it/~polphil/polphil/Cracow/Cracow.html>>, <<http://prawica.net/node/15187>>.).

⁸ Józef Bocheński, "*Lewica, religia, sowietologia*", Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy Warszawa 1996, str. 237.

⁹ Konstanty Spiridonowicz Bakradze (კონსტანტინე სპირიდონის ბაკრაძე = Константин Спиридонович Бакрадзе, 1898 – 1970), **sowiecki** (narodowości gruzińskiej) filozof-marksista, historyk filozofii i logiki, badacz idealistycznej filozofii niemieckiej; **Nikołaj Iwanowicz Kondakow** (Николай Иванович Кондаков, 1900 – 1984), **sowiecki** (narodowości rosyjskiej) logik, autor podręczników i słowników w dziedzinie logiki.

¹⁰ Zob. na str. 47 w: Valentin Alexandrowich Bazhanov (= Валентин Александрович Бажанов; tu więcej o tym autorze: <<http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/48169>>), "*Logic and ideologized science phenomenon*", "**Polimetria**", t. 1(2005), str. 25–36; natomiast s. 43-50 według paginacji w wersji elektronicznej: <http://staff.ulsu.ru/bazhanov/english/asml_bazh1.pdf>).

¹¹ Николай Иванович Кондаков, "*Логический словарь-справочник*", Издательство "Наука", Москва 1975.

¹² Stanisław Leśniewski (1886 – 1939), wybitny polski logik, współtwórca – obok Jana Łukasiewicza – sławnej na cały świat Lwowsko-Warszawskiej Szkoły Filozoficznej; tu więcej o nim: <<http://segrdid2.fmag.unicat.it/~polphil/polphil/Lesnie/Lesnie.html>>.

¹³ Stanisław Leśniewski był aktywnym **komunistą** i ateistą: "*[...] zdecydowanie popierał politykę SDKPiL, był jej członkiem, do partii przyjmował go Feliks Dzierżyński. [...] zachowywał [...] niezwykle ustabilizowane założenia światopoglądowe, [...] był [...] jednym z bardzo nielicznych naukowców zajmujących się logiką, podzielających poglądy materialistyczne [...]*" – Albina Słomska, "*Znaczenie wczesnych prac Stanisława Leśniewskiego dla rozwoju logiki*", Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Częstochowie, Częstochowa 1979, str. 19 i 83), a mimo tego pośmiertnie, w 1953 r., został oskarżony [na str. 222 w artykule: Adam Schaff, "*W sprawie oceny poglądów filozoficznych K. Ajdukiewicza*", "**Mysł Filozoficzna**", nr 3(9) z 1953 r., s. 201-223] o... rasizm [!] i faszyzm [!].

¹⁴ Józef Bocheński, "*Lewica, religia, sowietologia*", Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Warszawa 1996, str. 215.

¹⁵ Aleksander Aleksandrowicz Zinowiew (Александр Александрович Зиновьев; 1922 – 2006); tu można przeczytać więcej o tym rosyjskim autorze: <<http://zinoviev.info/wps/>>, lub: <<http://www.viperson.ru/wind.php?ID=13384>>.

¹⁶ Александр Александрович Зиновьев, "*Философские проблемы многозначной логики*", Издательство АН СССР, Москва 1960 = Aleksander Aleksandrowicz Zinowiew, "*Filozoficzne problemy logiki wielowartościowej*", Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1963.

¹⁷ Nawiasem pisząc, Zinowiew, autor rozlicznych – wydawanych poza zasięgiem **komunistycznej** cenzury – tekstów, wyszydzających ustrój **sowiecki** (zwany przezeń "*ibanizmem*") i sam **Związek Sowiecki** (u Zinowiewa: "*Ibańsk*"), w Polsce

rzuciło mi się w oczy już podczas pierwszej lektury tej książki, w roku akademickim 1972/73): Zinowiew w ogóle tam nie przywoływał cytatów z Marksa, Engelsa, Lenina ani Stalina (właśnie! – "jakby klasycy nie istnieli"), do dialektyki zaznaczył wtedy swój dystans (na str. 16, 151 i 153/154 polskiego wydania: że dialektyka to nie to samo co logiki wielowartościowe), a w książce¹⁸ wydanej (w Rosji) o 11 lat później nawet (dyskretnie) wykpiwał dialektykę (na str. 264/265 i 268 polskiego wydania: że uznawanie Zenonowego paradoksu ruchu za rzeczywisty paradoks, a stworzenia z tego powodu dialektyki za zasadne, to rozwiązywanie pozornych problemów).

Natomiast w anglosaskim "wolnym świecie" (niektórzy) ich koledzy po fachu robili co mogli, ale... w przeciwnym kierunku. Np. dla Nowozelandczyka, osiadłego w Australii, Francisca Richarda Routleya i Amerykanina, osiadłego w Australii, Roberta Kennetha Meyera ważniejsza była dialektyka w (aktualnym!) oficjalnym rozumieniu tego słowa w ZSRS anizeli¹⁹ – w takim rozumieniu, jakie można by ewentualnie uznać za właściwe na podstawie dzieł tzw. "klasyków marksizmu", jak pisze²⁰ prof. Francisco M. C. Quesada: "[...] according to Hegel, the principle of contradiction is not dialectically valid. [...] One of the reasons why Routley and Meyer insist upon maintaining the antiphase principle is that it is accepted by *Soviet* orthodoxy. [...] On the other hand, *Soviet* orthodoxy does not always coincide with the Hegelian conceptions; not even with Marx's or Engels'. [...] Routley and Meyer can claim that their objective is to model the *Soviet* version of dialectical logic, or even that they consider the *Soviet* version to be better. However, this is disputable.". Po wyrazie "orthodoxy" Quesada w przypisie przywołuje wypowiedź²¹ Routleya i Meyera: "To date classical logic – which is Western mainstream logic – has been strongly on the offensive in the ideological logical warfare between East and West, with many supporters in fact among the *Soviets*, and dialectical logic has been very much on the defensive."

Australijczyk Graham Priest i Nowozelandczyk Francis Richard Routley ubolewali²², że chrześcijaństwo odznacza się dominacją nastawienia "antyparaksystementnego" (w niedokładnym, ale wystarczającym przybliżeniu to znaczy tyle co: "antydialektycznego"): "[...] orthodox philosophy in Christendom was strongly antiparaconsistent. [...] paraconsistent thought continued as a minor, and sometimes

znany może zwłaszcza jako autor terminu "homo sovieticus", na starsze lata zatęsknił za... **Sowietami** do tego stopnia, że w razie wybuchu wojny między Wschodem a Zachodem był jakoby (on – kombatant II wojny światowej!) gotowy wrócić do Rosji i walczyć w mundurze **czerwonarmisty** – wiem o tym dzięki rozmowie przeprowadzonej 17 marca 1985 r. w Warszawie z polską (wtedy "podziemną") dziennikarką, Urszulą Doroszewską, która na krótko przedtem rozmawiała we Francji z prof. A. A. Zinowiewem.

¹⁸ Александр Александрович Зиновьев "Логика науки", Издательство "Мысль", Москва 1971 = "Logika nauki", Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1976; pośpiesznie ją wtedy (tzn. w roku akademickim 1976/77) kupiłem obawiając się, że popadnięcie jej autora w niełaskę może skutkować rychłą niedostępnością książki.

¹⁹ Zależność dialektyki oraz ustaleń podawanych do wierzenia przez moskiewski ośrodek **komunizmu** była wzajemna; nie tylko aktualna "wykładnia" dialektyki przez ten ośrodek była (jak sugerowali Routley i Meyer) istotniejsza od pism "klasyków", lecz również na odwrót: także te ustalenia a raczej ich prawidłowe rozumienie jest niemożliwe bez dialektyki: zdaniem Witalija Czerkiesowa do wniosków politycznych wysnuwanych przez **KPZS** nie daje się stosować logika formalna, ponieważ ta ostatnia nie pozwala uznawać sprzeczności (zob. na str. 317, 349, 473 w: Виталий Иванович Черкесов, "Материалистическая диалектика как логика и теория познания", Издательство МГУ, Moskwa 1962).

²⁰ Na str. 636 w artykule: Francisco Miró Cantuarias Quesada, "Paraconsistent logic: some philosophical issues" (jego peruwiański autor urodził się w 1918 r. i chyba nadal [!] żyje: <http://en.wikipedia.org/wiki/Francisco_Mir%C3%B3_Quesada_Cantuarias>), a opublikowanym na str. 627-652 w: Graham Priest, Richard Routley, Jean Norman (red.), "Paraconsistent logic. Essays on the inconsistent", Philosophia Verlag, München, Hamden, Wien, 1989.

²¹ [Francis] Richard Routley & Robert K[enneth] Meyer, "Dialectical logic, classical logic, and the consistency of the world", "Studies in Soviet Thought", t. 16, 1976 r.; <<http://www.jstor.org/stable/20098681>>. Jak bardzo Francis Richard Routley (1935 – 1996), "environmentalista" [podobnie jego żona Valerie Routley (1939 – 2008), "eko-feministka" – po separacji zmienili swoje wspólne małżeńskie nazwisko na dwa różne: Richard Sylvan i Val Plumwood – odpowiednio] był przywiązany do wszelakiego postępu, można przeczytać na przykład w następujących miejscach w internecie: <<http://espace.library.uq.edu.au/view/UQ:321714>>, <http://digitalcommons.mcmaster.ca/sylvan_routley/>, <<http://www.ontology.co/biblio/sylvan-biblio.htm>>, <<http://www.abe.pl/pl/book/9781874267799/eco-logical-lives-the-philosophical-lives-of-richard-routleysylvan-and-val-routleyplumwood>>.

²² Na str. 18-19 w artykule: Graham Priest, [Francis] Richard Routley, zatytułowanym: "First historical introduction: a preliminary history of paraconsistent and dialethic approaches", a opublikowanym na str. 3-75 w: Graham Priest, Richard Routley, Jean Norman (red.), "Paraconsistent logic. Essays on the inconsistent", Philosophia Verlag, München, Hamden, Wien, 1989.

heretical, tradition, [...]". Jako przykład pożądaných przez nich wyjątków podali św. Piotra Damianiego z Rawenny, kardynała, który w jego *"Opusculum de divina omnipotentia"* zwalczał – nawet przesadnie, nad czym ubolewał o. Bocheński – logików w imię katolickiej ortodoksji, a nie w imię żadnej "heretyckiej tradycji"): "[...] there were isolated figures such as Peter Damiani (1007-1072). Damiani²³ resolved the paradox of God's omnipotence by retaining the unrestricted omnipotence of God, but admitting violations of the Law of Non-Contradiction." (ibidem).

To nie było tak, że odległy w czasie poprzednik Jerzego Hegla w kwestionując zasadę (nie)sprzeczności, jednak (nie wiedząc czemu) odrzucał dialektykę: w średniowieczu wyraz "dialektyka" oznaczał (klasyczną, rzecz jasna – wtedy innej nie znano!) logikę. Graham Priest i Francis Richard Routley przedstawili nawet rzekomy wyjątek (od prawa niesprzeczności) w samej *"Biblii"*²⁴: "[...] *He who loses life shall find it.*" zupełnie nie dbając o to, że popełniali w tym momencie błąd ekwiwokacji (pominięcie faktu 2 różnych znaczeń wyrazu "życie"), ani o to, że również w *"Ewangelii"*²⁵ znajduje się zdanie²⁶ Tego samego Jezusa, które brzmi: *"Niech wasza mowa będzie: Tak, tak; nie, nie. A co nadto jest, od Złego pochodzi."* (por.: *"Ewangelie według św. Mateusza"*, rozdz. 5, w. 37²⁷), które Adam Schaff przytoczył był²⁸ za Fryderykiem Engelsem (Friedrich Engels, 1820 – 1895), dezaprobatywnie i zniekształcone (oraz bez podania ich biblijnego rodowodu! – z sugestią ich pochodzenia od XIX-wiecznego niemieckiego filozofa Friedricha Überwega), ale te same słowa (*"Пусть слово ваше будет да-да, нет-нет, а все остальное от лукавого"*) stały się jednym z mott podręcznika²⁹ wydanego w Rosji pod koniec XX wieku.

²³ Damiani uważał, że do badania przymiotów Boga nie jest stosowalne prawo niesprzeczności [*"Była to, jak podaje H. Scholz, pierwsza próba obalenia logiki Arystotelesa w dziedzinie teologii [...]"* (Albina Słomska, *"Znaczenie wczesnych prac Stanisława Leśniewskiego dla rozwoju logiki"*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Częstochowie, Częstochowa 1979, str. 23)]. **Marksieści** jako zwolennicy (heglowskiej) dialektyki kwestionowali to prawo nie w odniesieniu do Boga (bo w Niego nie wierzyli), ale do całego świata (widzialnego – bo według nich tylko takowy istnieje).

²⁴ Por.: *"Ewangelie według św. Łukasza"* (*"Ευαγγέλιον κατά Λουκάν"*), rozdz. 17, w. 33, ale także: *"Ewangelie według św. Mateusza"* (*"Ευαγγέλιον κατά Ματθαίων"*), rozdz. 10, w. 39 oraz rozdz. 16, w. 25; *"Ewangelie według św. Marka"* (*"Ευαγγέλιον κατά Μάρκων"*), rozdz. 8, w. 35; *"Ewangelie według św. Łukasza"* (*"Ευαγγέλιον κατά Λουκάν"*), rozdz. 9, w. 24, wreszcie: *"Ewangelie według św. Jana"* (*"Ευαγγέλιον κατά Ιωάννην"*), rozdz. 12, w. 25.

²⁵ Idea dwuwartościowości jest zawarta *"Biblii"*, nie tylko *explicite* w *"Nowym Testamencie"*, ale już *implicite* w *"Starym Testamencie"*, por. np.: *"Księgę Przysłów"* (*"לְשֵׁנָה"*), rozdz. 12, w. 17 (i 19) [= *"Prawdomówny mówi, co słuszne, a świadek fałszywy – oszustwo. [...] Prawdomówny język trwa wieki, a chwilę – język kłamliwy."*], oraz rozdz. 14, w. 5 (i 25) [= *"Prawdomówny świadek nie kłamie, kłamstwa szerzy świadek fałszywy. [...] Świadek prawdomówny ratuje ludzi, oszustwo rozszerza kłamstwa."*], albo także: *"[Księgę] Mądrości Syracha"* (*"מִלְשֵׁנָה שִׁירָחָה"*), rozdz. 34, w. 4b (*"Z kłamstwa jakąż może wyjść prawda?"*). Spośród owych dwu ksiąg starotestamentowych pierwsza powstała w V, ale druga – w II w. p. n. e., a więc podczas pozostawania starożytnych Izraelitów w zasięgu oddziaływania kultury helleńskiej, toteż na *"Księdze Mądrości Syracha"* mógł odcisnąć się wpływ grecki, a nawet – wpływ arystotelizmu: imperium "hellenistyczne" zostało wszak założone przez króla Aleksandra III Wielkiego Macedońskiego (Ἀλέξανδρος ὁ Τρίτος ὁ Μέγας ὁ Μακεδών, 356 – 323 p.n.e.), którego nauczycielem był właśnie Arystoteles ze Stagiry (Ἀριστοτέλης ὁ Σταγειρίτης, 384 – 322 p.n.e.), wynajęty do tego celu w 243/342 r. p.n.e. przez jego ojca, Filipa II Macedońskiego (Φίλιππος ὁ Δεύτερος ὁ Μακεδών, 382 – 336 p.n.e.). Taki wpływ wydaje się jednak niezwykle mało prawdopodobny, natomiast wpływ arystotelizmu na treść *"Księgi Przysłów"* był całą pewnością niemożliwy.

²⁶ Por.: *"Ewangelie według św. Mateusza"* (*"Ευαγγέλιον κατά Ματθαίων"*), rozdz. 5, w. 37 (a także: *"Drugi list św. Pawła Apostoła do Koryntian"* / *"2 Επιστολή του Παύλου προς Κορινθίους"* /, rozdz. 1, w. 17-20).

²⁷ Por. też: *"Drugi list św. Pawła Apostoła do Koryntian"* / *"2 Επιστολή του Παύλου προς Κορινθίους"* /, rozdz. 1, w. 17-20; pośrednio *implicitel* również – aluzję, zawartą w *"Liście św. Pawła Apostoła do Tytusa"* / *"Επιστολή του Παύλου προς Τίτο"* /, rozdz. 1, w. 12, a odnoszącą się do Epimenidesa z Knossos (Επιμενίδης ὁ Κνωσού; starożytny grecki filozof i poeta z VIII/VI wieku p. n. e.) jako "bohatera" anegdoty Eubulidesa z Miletu (Εὐβουλίδης ὁ Μιλήσιος; starożytny grecki filozof z IV wieku p. n. e., należący do tzw. szkoły megarejskiej), zwanej *"paradoksem kłamcy"*. I ewangeliczne słowa, i paradoks kłamcy zakładają logikę "stoicką" – wyczerpujący i rozłączny podział zdań na prawdziwe i fałszywe.

²⁸ Adam Schaff, *"Zasada sprzeczności w świetle logiki dialektycznej"*, *"Myśl Współczesna"*, t. 1(1946) nr 3-4, str. 344.

²⁹ Władimir Nikiforowicz Briuszinkin, *"Praktičeskij kurs logiki dla gumanitariew; ucziebnoje posobije dla WUZow"*, wydawnictwo "Nowaja Szkoła", Moskwa 1996 (= Владимир Никифорович Брюшинкин, *"Практический курс логики для гуманитарев: учебное пособие для ВУЗов"*, издательство "Новая Школа", Москва 1996).

Naukowiec z Opola pisze³⁰: "Ładosz³¹ wystąpił³² z krytyką Schaffa³³, odwołując się do dorobku Mao Tse-tunga (na który wiele lat później powołali się również Priest i Routley).", a zaraz potem dodając w przypisie: "Priest i Routley [...] wymieniają Mao Tse-tunga wśród »współczesnych myślicieli«, do których zaliczają również Lenina i Sartre'a". Ale ten polski ultra-ortodoks **komunizmu** uczynił³⁴ to w 1956 r., zaś Priest i Routley – ponad 30 lat później, i to w Australii (no tak, do ChRL stamtąd bliżej niż z Polski...). W tej samej książce Anna Pietryga pisze: "Osobiście odczytuję wypowiedzi Priesta [...] nie tyle jako rewelacje o naturze świata, co jako polityczne deklaracje **marksisty** i próbę prowokacji." (tamże, str. 92).

Prof. Schaff w Polsce w latach **stalinowskich** zawiadywał akademicką filozofią i zapadł w pamięć między innymi nierównoprawną polemiką (trwającą, z jego strony, w latach 1946 – 1955) właśnie na temat jednego z centralnych zagadnień tzw. dialektyki (dotyczącego domniemanego paradoksu ruchu); pierwotnym adwersarzem Schaffa był prof. Kazimierz Ajdukiewicz³⁵. Schaff chciał³⁶ między innymi, aby logikę klasyczną i "logikę dialektyczną" dopuścić do "dwuwładzy" – z uprzywilejowaniem "logiki dialektycznej". Polemika – czego Adam Schaff nie ukrywał, otwarcie to oznajmiał! – była fragmentem kampanii rozprawiania się z całym środowiskiem Lwowsko-Warszawskiej Szkoły Filozoficznej; z różnych zarzutów postawionych poszczególnym osobom i całej owej Szkole ani Schaff, ani jego "kombatanci" nie wycofali się (ani nie przeprosili za przykre³⁷ epitety!), chociaż w sprawie zagadnienia teoretycznego, od którego polemika się zaczęła, Schaff po 9 latach wycofał się ze swojego poglądu, czym wzbudził z kolei polemiki rzeczników dialektyki przeciwko niemu, nie tylko w Polsce (J. Ładosz), ale także w innych krajach ówczesnego **obozu socjalistycznego** (W. I. Czerkiesow).

Anglosascy filozofowie ku dialektyce lgnęli wszak dobrowolnie! W "wolnym świecie"! Jak ómy w ogień! Owa preferencja odnosząca się do relacji między pracującymi w świecie tzw. zachodnim zwolennikami uprawiania „dialektyki” na gruncie logiki (cokolwiek to miałyby znaczyć) a najstarszym "państwem diamatu"³⁸ była realizowana także w kierunku przeciwnym, co mogą zilustrować dwa przykłady: fińskiemu filozofowi i logikowi Georgowi Henrikowi von Wrightowi laurkę³⁹ napisał **sowiecki** logik Władimir Aleksandrowicz

³⁰ Anna Pietryga, "Status zasady sprzeczności w świetle logiki współczesnej", Wydawnictwo Aureus, Kraków 2004, str. 99.

³¹ Jarosław Ładosz (1924 – 1997), doktorant Adama Schaffa, w czasach Gierkowskich krytykujący reżym PRL z pozycji lewicowej; <<http://www.smp.republika.pl/polemiki/Ladosz.htm>>.

³² Ustępstwo Schaffa wobec Ajdukiewicza – jako "wrogie" **materializmowi dialektycznemu** i "niezgodne" z osiągnięciami współczesnej nauki – rychło skrytykował też **sowiecki** autor w swej rozprawie doktorskiej, zob. na str. 328 w: Виталий Иванович Черкесов, "Материалистическая диалектика как логика и теория познания", Издательство МГУ, Moskwa 1962.

³³ Adam Schaff (אדם שאף; 1913 – 2006), filozof polski żydowskiego pochodzenia, o orientacji **marksistowskiej**; więcej o nim np. tutaj: Lech Stepniowski, "Egzemplarz nowego typu", "Najwyższy Czas! Pismo konserwatywno-liberalne", rok 8(1997), nr 1(351), str. XVIII; tekst dostępny w internecie pod adresem: <<http://www.czytanka.hox.pl/schaff.html>>.

³⁴ Jarosław Ładosz, "O sprzecznościach logicznych i dialektycznych", "Mysl Filozoficzna", nr 4(24), z 1956 r., s. 106-135.

³⁵ Kazimierz Ajdukiewicz (1890 – 1963); jeden z czołowych przedstawicieli Szkoły Lwowsko-Warszawskiej, bezpośredni uczeń (a od 1920 r. także zięć) założyciela owej szkoły, Kazimierza Twardowskiego, w latach 1948 – 1952 rektor Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; więcej informacji można znaleźć o nim w internecie pod adresami: <http://www.zgapa.pl/zgapedia/Kazimierz_Ajdukiewicz.html>, <<http://segr-did2.fmag.unict.it/~polphil/polphil/Ajduk/Ajduk.html>>.

³⁶ Na str. 352/353 w artykule: Adam Schaff, "Zasada sprzeczności w świetle logiki dialektycznej", "Mysl Współczesna", t. 1(1946) nr 3-4, s. 328-363.

³⁷ Np.: "obskurant filozoficzny", "fideista zalatujący zakrystią" i "kopiący karzel", jak wyraził się Henryk Holland (ojciec dwóch – bardzo znanych obecnie – reżyserów filmowych, wtedy zaś 32-letni doktorant) o nie żyjącym wówczas już od 14 lat Kazimierzu Twardowskim (1866 – 1938; inicjatorze Lwowskiej Szkoły Filozoficznej, a pośrednio – Lwowsko-Warszawskiej Szkoły Filozoficznej); por.: Jan [Hertrich-]Woleński, "Filozoficzna szkoła lwowsko-warszawska", Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1985, str. 306.

³⁸ Zob. na str. 6 w artykule: Alain Besançon, "Drugie milczenie Kościoła", "Kultura. Szkice. Opowiadania. Sprawozdania", nr 3(426) z 1983 r., s. 3-12 lub: <<http://static.kulturaparyska.com/attachments/ca/66/b04d69ccd8f5a037827b0a164c38c27c94b54866.pdf#page=3>>; mowa o państwie (w danym wypadku – o Związku Sowieckim), w którym "diamat" (= w żargonowym rosyjskim skrócie – "диамат" = "диалектический материализм" = "materializm dialektyczny") był częścią urzędowej ideologii.

³⁹ Brzmiąca: "Г. фон Вригт возражает против монистического подхода позитивизма (и классического, и современного), которые пытались перенести галилеевский подход на гуманитарную область. [...] Г. фон Вригт

Smirnow; kolegium redakcyjne **"Filosofskich Nauk"** bardziej lapidarną⁴⁰ sformułowało dla brazylijskiego logika **Newtona Carneiro Affonso da Costy** (= jednego z czołowych badaczy *logik parakonsystentnych*, podobnie jak dialektyka dopuszczających sprzeczność). Obydwie te wypowiedzi pochodzą wszak z lat – odpowiednio – 1986 i 1989 czyli z okresu tzw. "pierestrojki", sprzyjającego (jakoby) rozluźnianiu ideologicznych rygorów...

Postawę **komunistyczną** i pro-**komunistyczną** nieraz nazywano *"ukąszeniem heglowskim"*. Coś w tym jest. Jerzy Wilhelm Fryderyk Hegel (**Georg Wilhelm Friedrich Hegel**; 1770 – 1831) hołdował przesądowi głoszącemu, że istnieje siedem⁴¹ planet – zakorzenionemu chyba w takich dziedzinach magii jak np. "astrologia" lub "numerologia". Mianowicie⁴²: "[...] w wykładzie inauguracyjnym w październiku 1801 r. Hegel przedstawiał astronomom wypracowany przez siebie dowód, iż między Marsem a Jowiszem nie może istnieć żaden obiekt planetopodobny. Dowód ten [...] miał tę wadę, iż jego zasadnicza teza była fałszywa już w momencie dowodzenia, gdyż 1 stycznia 1801 r. G. Piazzzi odkrył pierwszą planetoidę Ceres właśnie w tych rejonach przestrzeni, w których według spekulacji Hegla istnienie planetoid było wykluczone.". Na wieść o tym odkryciu Jerzy Wilhelm Fryderyk Hegel miał powiedzieć⁴³, że... **skoro fakty przeczą teorii, to tym gorzej dla faktów**. Hegel usytuował się w ten sposób po stronie tych, którzy – nadużywając autorytetu **"Biblii"** i Arystotelesa ze Stagiry – w rzeczywistości zwalczali zarówno chrześcijaństwo, jak też myśl arystotelejską, gdyż, jak ironizował⁴⁴ amerykański biolog: *"Kiedy Kopernik i Galileusz wysunęli koncepcję, że istnieje więcej niż siedem planet [...], odpowiedź była całkowicie prosta. Czcigodny Arystoteles, »Mistrz tych, którzy wiedzą«, nie mówi nic na temat istnienia więcej niż siedmiu planet, przeto istnieje tylko siedem planet. Siedmioramienny świecznik w Przybytku, siedem złotych świeczników Apokalipsy oraz siedem kościołów Azji stanowiło dla chrześcijanina na wskroś biblijny dowód, że Galileusz proponuje herezję. [...] Arystoteles i Biblia."*. Zwolennicy istnienia dokładnie siedmiu planet przeciwny pogląd uznawali za "herezję", co nie ułatwiało życia marksistom, traktującym Hegla jako jednego ze swoich "patronów", gdyż to **właśnie Hegel był twórcą owej** (nowej, przewrotnej!) **dialektyki**⁴⁵ (w starożytności i średniowieczu *"dialektyka"* była synonimem *"logiki"* – tej "zwykłej", stoickiej, "klasycznej", zgodnej z biblijnym: *"Tak, tak; nie, nie"*).

высказывает свое отношение к **марксизму**. В целом оно доброжелательное, основанное на стремлении понять достижения **марксистской** философии и желании способствовать возможности диалога. [...] Г. фон Вригту как человеку, выдающемуся ученому, яркому общественному деятелю присущи высокий гуманизм, тревога, озабоченность и ответственность за судьбы мира в нынешней сложной международной обстановке." (zob. na str. 24-26 w artykule: Владимир Александрович Смирнов, *"Вклад Г. Х. фон Вригта в логику и философию науки"*, opublikowanym na str. 7-26 w książce: Георг Хенрик фон Вригт (= Georg Henrik von Wright), *"Логико-философские исследования. Избранные труды"*, ПРОГРЕСС, Москва 1986; w sieci: <http://rutracker.org/forum/viewtopic.php?t=4235153>).

⁴⁰ Brzmiąca: *"крупнейшего бразильского логика, большого друга СССР и почитателя русской культуры и науки"* (zob. na str. 54 w: **"Философские Науки"**, t. 32(1989), nr 9).

⁴¹ Od starożytności znano 7 "planet", w tym Słońce i Księżyc; nie zaliczano do nich Ziemi, gdyż w astronomii powszechnie uznawano hipotezę geocentryczną; po jej zastąpieniu przez hipotezę heliocentryczną i po odkryciu w 1781 r. Urana liczba obiektów uznawanych za "planety" wynosiła znowu siedem – do czasu odkrycia Neptuna w 1846 r.

⁴² Michał Heller, Józef Życiński, *"Wszechświat – maszyna czy myśl? Filozofia mechanicyzmu: powstanie – rozwój – upadek"*, Polskie Towarzystwo Teologiczne, Kraków 1988, str. 185.

⁴³ Te słowa zostały sparafrazowane w: Witold Wirpsza, *"Polaku, kim jesteś?"*, Pogląd, Berlin [Zachodni], 1986, str. 23.

⁴⁴ Robert T[homas] Francoeur, *"Horyzonty ewolucji"*, Instytut Wydawniczy "PAX", Warszawa 1969, str. 45.

⁴⁵ Dialektyka heglowska zresztą nie jest pojęciem jednoznacznym; ma przynajmniej cztery znaczenia (zob. na str. 366-368 w artykule: Józef M. Bocheński, *"Logika religii"*, opublikowanym na str. 325-468 w: Józef M. Bocheński, *"Logika i filozofia. Wybór pism"*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993), a być może nawet siedem znaczeń (zob. na str. 5 w artykule: Adrian Richard David Mathias, *"Logic and terror"*; <https://www.dpmms.cam.ac.uk/~ardm/stalin.pdf> [odczyt z dnia 12 lutego 1987 r. w Perne Club of Peterhouse w Cambridge]).